

UNIVERSITATEA, INSTITUȚIILE DE CULTURĂ ȘI PEDAGOGIA SOCIALĂ ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ

Conceperea și promovarea culturii pentru popor ca *pedagogie socială* nu constituia ceva nou în perioada interbelică. Această perspectivă era cuprinsă în însăși concepția constitutivă a “Astrei”, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Printr-o instrucțiune cu conținut cultural, moral-religios, economic și sanitar se urmărea ca românii din Imperiul habsburgic să devină, nu numai o națiune conștientă de sine, ci o comunitate cu însușirile unei societăți moderne.

Cu decenii în urmă, tot astfel a gândit N. S. Grundtvig (1783-1872), întemeietorul școlilor superioare populare din Danemarca (1844), pionier al domeniului pe plan mondial. Fostul preot Grundtvig îi avea în vedere, ca subiecți ai acestei pedagogii, în special pe țăranii danezi în vârstă de 18 până la 30 de ani. Educația preconizată de el trebuia să aibă un conținut economic-practic, dar și național-religios¹. De-a lungul unui veac, majoritatea instituțiilor culturii pentru popor l-au revendicat ca personaj paradigmatic.

Pe baza acestor tradiții, la începutul secolului XX, dar în proporții impresionante după primul război mondial, s-a manifestat o angajare generală a elitelor în campaniile de educație a adulților, de pedagogie socială. Această atitudine a avut ca fundament psihologic și intelectual concepții - concomitent stări de spirit - precum *solidaritatea națională* și *solidaritatea socială*, induse de experiența războiului. Comunitatea națională, sau în mediile multietnice comunitatea socială, au început să fie percepute ca entități organice. A fost conștientizat faptul că prosperitatea unei singure clase și stagnarea în ignoranță și mizerie a celorlalte crează pericolul unor disfuncții și conflicte grave. Marile reforme politice și economice postbelice, așteptate în întreaga lume, nu puteau fi selective, ci numai globale, sub aspect social. De aceea, în multe țări, pedagogii, oamenii de cultură, politicienii, universitățile, instituțiile private și statul însuși, au început să conceapă programe cu bătaie lungă, vizând educația categoriilor de producători - muncitori, țărani etc. - de la baza societății.

Mai mult chiar, au început să fie puse în operă proiecte de cooperare internațională. În condițiile instituirii sistemului securității colective, în cadrul Ligii Națiunilor a fost înființată, în 1922, o *Comisie de Cooperare Intelectuală*, al cărei program cuprindea și circulația informației, schimbul de experiență în domeniul educației adulților.

În perioada 28 iulie - 1 august 1922 s-a desfășurat la Geneva al treilea *Congres internațional de educație morală*, prezidat de pedagogul elvețian Adolphe Ferrière. Întrunind pedagogi de prestigiu din întreaga lume, acest for și-a stabilit scopul de a “lucra la educația morală prin cooperarea oamenilor de orice rasă, orice națiune și orice credință”. A fost ales în cadrul congresului un comitet executiv internațional compus din omul politic francez Léon Bourgeois, laureat al premiului Nobel pentru pace, psihologul și pedagogul elvețian Édouard Claparède, pedagogul german Georg Kerschenstein etc. Luările de cuvânt au fost publicate în două volume intitulate, în traducere română, *Spiritul internațional și învățământul istoriei*, respectiv *Solidaritatea și educația*². Infertilitatea generală a “spiritului Genevei”, idealizat de unii și blamat de alții, a făcut ca rezoluțiile congresului din 1922 să nu se regăsească ulterior în activități concrete.

Din cele arătate se desprinde concluzia că în deceniile interbelice, educația adulților nu a fost privită doar ca o problemă de care să depindă progresul intern al fiecărei țări în parte. Existau personalități și instituții care considerau că pedagogia socială poate contribui la ameliorarea relațiilor dintre state și de aceea promovau o colaborare internațională în domeniu. Poate cea mai reprezentativă aplicare a acestei viziuni a constituit-o *World Association for Adult Education*, având un Secretariat General la Londra și secții în zeci de țări din întreaga lume, inclusiv în România, la București³.

Asociația a organizat primul Congres mondial de educație a adulților, desfășurat la Cambridge, în august 1929. Câțiva dintre cei mai prestigioși pedagogi, alți specialiști din întreaga lume interesați în domeniu - între care românii Virgil Bărbat, Emanoil Bucuța și Dragoș Protopopescu - au încercat să

¹ Apud D. Culea, *Școlile superioare populare din Danemarca și rezultatele lor*, București, 1938, p. 20-33.

² *Transilvania*, 55, ianuarie-februarie 1924, nr. 1-2, p. 47-48.

³ *International Handbook of Adult Education*, Londra, World Association for Adult Education, 1929, 476 p.; *Boabe de grâu*, I, nr. 1, martie 1930, p. 39.

delimiteze obiectul *pedagogiei adulților* în cadrul pedagogiei generale.

Participanților la congres le-a fost prezentat un proiect de statute.

“Obiectul Asociației Mondiale pentru Educația Adulților – se preciza în text – trebuie să fie înaintarea educației adulților în toată lumea și dezvoltarea cooperăției internaționale între indivizi, organizații și instituții, în legătură cu educația adulților”⁴.

Acest obiect de activitate era orientat în trei direcții principale: a) instruirea adulților în sensul asimilării unor cunoștințe prin care să țină pasul cu transformările social-economice și politice; b) educația morală a omului matur, în spiritul toleranței; c) educația deținătorilor unor posturi de conducere și a funcționarilor, în vederea promovării corectitudinii, ordinii și justiției sociale⁵.

Participanții la congres, provenind în principal din țări occidentale industrializate, au avut în vedere aproape exclusiv populația adultă a orașelor. De aceea, concluziile și rezoluțiile de la Cambridge au avut pentru România, țară cu o populație preponderent rurală, o importanță notabilă, dar indirectă.

Cu doi ani înaintea Congresului de la Cambridge, Secretariatul General de la Londra s-a adresat secțiilor sale în vederea obținerii de rapoarte privind experiența în domeniu, acumulată în țări de pe toate continentele. A rezultat un volum pus la dispoziția fiecăruia dintre participanții la forul internațional din 1929. Dărilor de seamă proveneau din 25 de țări din Europa, Asia, America și chiar din Oceania. Textul referitor la România a fost semnat de Emanoil Bucuța⁶.

Realizatorii acestei ediții au redactat o introducere, cuprinzând observații generale asupra tendințelor conturate în pedagogia socială, în primul deceniu postbelic, în țările care au acceptat colaborarea cu Asociația Mondială pentru Educația Adulților. Ei au constatat că imediat după terminarea războiului, în noile state naționale, guvernele s-au străduit să se ocupe în mod direct de pregătirea locuitorilor adulți pentru a-și exercita drepturile cetățenești. Membrii Secretariatului General de la Londra s-au alăturat celor care au observat că în țările încercate de război, supraviețuitorii s-au devotat inițierii unei solidarizări sociale, bazată pe o deplină cunoaștere și înțelegere reciprocă. Brusca eliberare de permanentul pericol cauzat de conflagrație a generat speranțe exagerate în nașterea imediată a unei noi ere de pace și reconciliere între grupurile și indivizii aceluiași stat.

În majoritatea țărilor amintite, statul și-a asumat cele mai importante sarcini pe linia educării cetățenilor de vârstă matură. Autorii textului introductiv au preferat să exemplifice cu Anglia, unde, pe lângă Ministerul Educației, a fost înființat un Comitet pentru Educația Adulților, cu Germania, unde multe ministere și-au constituit secțiuni cu scopuri similare și cu Japonia, unde administrația, centrală și locală, a creat birouri de serviciu social care să susțină cursurile pentru elevii adulți și să stimuleze activitatea asociațiilor de voluntari⁷.

Reprezentanții Secretariatului General de la Londra au mai consemnat constatarea că o altă formă de educație a adulților, care a dobândit proporții considerabile după război, a fost ceea ce ei numeau *University Extension Movement*. Instituit în secolul al XIX-lea în marile universități din Anglia - Oxford, Cambridge etc. - sistemul a fost adoptat în scurt timp în Statele Unite ale Americii. În Europa, *mișcarea de extensiune universitară* a mai fost prezentă de timpuriu în Germania și în Austria, iar după război, în România⁸. Universitatea din Cluj a adoptat modelul anglo-saxon, punctul de plecare constituindu-l experiența acumulată de sociologul Virgil Bărbat în cadrul unui stagiu întreprins în 1912 în S.U.A., la Columbia University din New York⁹.

Cu note specifice de la o țară la alta, mișcarea de extensiune universitară s-a bazat în deceniul al treilea pe o adevărată doctrină culturală. S-a pornit de la considerentul că în nici un timp și în nici o țară

⁴ *Ibidem*.

⁵ Stanciu Stoian, *Sociologia și pedagogia satului*, București, Prometeu, 1943, p. 9-10.

⁶ Anglia, Austria, Belgia, Bulgaria, Cehoslovacia, Danemarca, Elveția, Finlanda, Franța, Germania, Italia, Iugoslavia, Norvegia, Olanda, Polonia, România, Spania, Suedia, Ungaria, India, Japonia, Palestina, S.U.A., Australia, Noua Zeelandă.

⁷ *International Handbook of Adult Education*, p. X-XI.

⁸ *Ibidem*, p. XI-XII.

⁹ Virgil I. Bărbat, *Extensiunea Universitară*, Cluj, [1926], p. 36.

universitatea nu poate urmări scopuri intrinsece, programul său nu poate fi proiectat spre interior. Această instituție nu poate trăi și prospera decât prin asumarea necesităților și tendințelor fundamentale ale unei societăți.

După primul război mondial, rolul universităților a fost marcat de procesul de democratizare a lumii, de implicarea tot mai largă a poporului în actul de decizie politică, socială, economică, civică în general.

În Statele Unite ale Americii spre pildă, mișcarea de extensiune universitară putea veni în întâmpinarea unor probleme specifice, cum ar fi necesitatea asimilării culturale a milioanele de imigranți. Dar acest sistem era la fel de util unei țări ca România, care își desăvârșise de puțin timp unitatea statală și se afla în pragul îmfăptuirii unor ample reforme, în toate domeniile vieții publice. Cetățenii mai vechi sau mai noi ai țării trebuiau asistați în vederea recuperării unor curențe, pentru a deveni subiecți conștienți și activi ai procesului reformator. În această ordine de idei, Virgil Bărbat a reținut din strategia Universității din Chicago ideea de “serviciu”, anume, misiunea extensiunii universitare de a crea cetățeni instruiți și competenți, bine angrenați în organismul social¹⁰. Extensiunea Universitară din Cluj nu ar fi putut lua naștere fără sprijinul efectiv al universitarului, tot clujean, Alexandru Lapedatu, la 1924 ministru liberal al Cultelor și Artelor, ulterior președinte de onoare al Extensiunii Universitare. “Serviciul” american ne duce cu gândul la “funcția socială” din doctrina neoliberală, suport teoretic al reformei postbelice în toate domeniile, inclusiv în cel al instrucțiunii și al pedagogiei sociale.

Virgil Bărbat a mai asimilat o “lecție” de la universitarii americani. Anume, că o universitate, o dată înființată, nu poate încremeni cu porțile deschise în așteptarea publicului. Ori tocmai acest impas îl rezolvă membrii activi ai Extensiunii Universitare, care prin turneele lor de conferințe, străbat și influențează mediul național și social în mijlocul căruia, și prin care, trăiește universitatea însăși.

Cetățeanul matur, absolvent al cursurilor primare sau poate gimnaziale, nu mai este satisfăcut de prelegeri ținute la nivelul învățământului primar sau gimnazial. Tocmai datorită maturității lui, datorită experienței sale practice sau chiar intelectuale, el pretinde să fie tratat ca un adult și această nevoie i-o poate îndeplini emisarul Extensiunii Universitare¹¹.

În al treilea grup de instituții educaționale, identificat de Secretariatul General de la Londra, conținutul activității avea o orientare religioasă, politică sau socială.

În mod direct, sau indirect prin crearea și susținerea unor societăți autonome, biserica și-a rezervat un rol în promovarea culturii pentru popor.

În majoritatea țărilor industrializate, sindicatele sau partidele socialiste s-au preocupat direct de instruirea muncitorilor, înființând în acest scop instituții proprii. La sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX, antagonismele sociale au făcut ca sindicatele sau partidele muncitorești să-și fundamenteze activitatea de culturalizare pe teoria marxistă. În perioada interbelică, în pofida diminuării antagonismelor, acest fond ideologic a fost în mare măsură menținut.

* * *

În România interbelică, pedagogia socială a suscitat un interes impresionant, făcând obiectul unei dezbateri generalizate. Numeroși intelectuali au ținut să-și expună punctele de vedere, cu titlu personal, sau în numele unor instituții, al unor partide politice aflate la guvern sau în opoziție.

Exista un consens asupra faptului că domeniul enunțat constituie o componentă fundamentală a procesului global de reformă socială și instituțională, care trebuia să apropie România Mare de statele avansate ale acelei vremi. Un exemplu concludent în acest sens îl constituie conținutul însuși al *Legii pentru învățământul primar al statului*, act normativ de reformă, liberal, care nu are în vedere doar copiii și tineretul de vârstă școlară, ci și întreaga populație adultă a țării.

Dacă fondul problemei nu era contestat de nimeni, concepțiile și soluțiile propuse au fost diverse, adesea divergente.

Anvergura acestei dezbateri este probată și de faptul că, periodic, a prilejuit forumuri - evenimente, cu protagoniști de marcă. În numele “Astrei”, Onisifor Ghibu a organizat, la Chișinău, în 2

¹⁰ *Ibidem*, p. 7-17.

¹¹ *Ibidem*, p. 22-23, 32-33.

mai 1927, ceea ce el numea “primul Congres al propagandei culturale”¹². Din noiembrie 1927 până în iunie 1928, Dimitrie Gusti a organizat, în cadrul Institutului Social Român, o serie de 29 de conferințe pe tema *teoriei și politicii culturii*¹³. Nu în ultimul rând, trebuie invocat și în acest context Congresul cultural al “Astrei”, desfășurat la Sibiu în zilele de 24-26 aprilie 1930.

În deceniile trei și patru, cultura pentru popor - educația adulților - a avut unele fundamente ideologice datând din primii ani ai veacului. *Semănătorismul* nu este interesant aici prin aspectele sale pur estetice, așa cum *poporanismul* nu este evocat pentru obiectivele sale politice. Așa cum inspirat formula în 1943 pedagogul Stanciu Stoian, în cadrul semănătorismului și al poporanismului a fost concepută “metoda literară pentru educație”¹⁴.

Tot în substratul teoretic al activității propriu-zise, de asemenea în discursurile și în scrierile promotorilor culturii pentru popor, pot fi identificate reverberații ale principalelor doctrine politice românești: conservatorismul (junimismul), neoliberalismul, țărănismul. În același context se poate constata existența unor interferențe cu date din scrierile unor gânditori sau oameni de știință ca Spiru Haret, Simion Mehedinți, C. Rădulescu-Motru, Ion Simionescu, Petre Andrei, Eugeniu Speranția etc. Ei înșiși nu erau străini de preocupările pentru emanciparea culturală a națiunii.

După primul război mondial, între cei care s-au preocupat de conceperea unor teorii globale asupra educației adulților, înțeleasă ca educație sau culturalizare a națiunii, s-a remarcat Dimitrie Gusti, pentru care, educația adulților era, într-un anumit sens, însăși finalitatea operei sale sociologice, teoretică și practică. Scopul fundamental al Institutului Social Român, înființat și condus de el, consta în *acțiunea și reforma socială*, bazate pe un studiu amănunțit și metodic al stărilor de fapt. Campaniile monografice puse în operă de D. Gusti s-au succedat astfel: Goicea Mare, jud. Dolj (1925), Rușeț, jud. Brăila (1926), Nerej, jud. Putna (1927), Fundul Moldovei, jud. Câmpulung (1928), Drăguș, jud. Făgăraș (1929), cu reveniri în 1932 și 1933, Runcu, jud. Gorj (1930), Șanț, jud. Năsăud (1935 și 1936), Țara Oltului, jud. Făgăraș (1939), plasa Dâmbovic, jud. Argeș (1939), Hodac, jud. Mureș (1945). S-a ajuns în cele din urmă la impresionantul bilanț constând în 626 de localități cercetate, din întreaga țară. Aceste campanii au fost în primul rând rodul colaborării între Institutul Social Român și Seminarul de Sociologie, Etică și Politică al Universității din București. În timp, ele au dobândit un caracter interdisciplinar, prin participarea unor specialiști din cele mai diverse domenii: antropologi, geografi, istorici, naturaliști, juriști, economiști, medici muzicologi, folcloriști etc. Dotarea tehnică cea mai performantă la acea vreme - aparate fotografice, camere cinematografice, fonografe - era utilizată în cadrul cercetării sociologice aplicate. Tot în timp, a crescut numărul participanților, ajungându-se, în 1929 la Drăguș, la implicarea a 89 de specialiști. În cadrul campaniilor și sub influența lui Dimitrie Gusti, s-a format o pleiadă de sociologi și demografi prestigioși, între care H. H. Stahl, Traian Herseni, Anton Golopenția, D.C. Georgescu etc. Efectivele cadrelor au fost completate prin înființarea și implicarea directă a echipelor studentești regale ale Fundației Culturale “Principele Carol”¹⁵.

Campaniile monografice aveau un rol interactiv. Însăși prezența într-un sat sau într-o zonă rurală, timp de câteva săptămâni, a unui grup de specialiști profund interesați de problemele locale, era de natură să scoată comunitățile țărănești dintr-o inerție ancestrală - culturală, economică sau sanitară - și să le apropie de orizontul veacului în care trăiau. Pe de altă parte, însăși socioloaga Lucia Apolzan, colaboratoare a lui Dimitrie Gusti, scria despre *caracterul misionar al campaniilor*. Tendința teoriei și a practicii promovate de D. Gusti sunt exprimate de titlul uneia dintre lucrările sale fundamentale: *Sociologia militans. Introducere în sociologia politică*^{*}. În acest sens, el și-a conceptualizat disciplina, creând teoria conform căreia întregul social este compus din *unități sociale*. Unitățile asupra cărora s-a

¹² Onisifor Ghibu, *Trei ani pe frontul basarabean*, Chișinău, 1927, p. 139.

¹³ *Politica culturii*, București, 1931, p. VII-VIII. Au conferențiat, între alții, D. Gusti, N. Iorga, P. P. Panaitescu, Tr. Brăileanu, Mihail Ralea, C. Rădulescu-Motru, V. Madgearu, P. Andrei, I. Petrovici, E. Racoviță, Emanoil Bucuța, I. Simionescu, Tudor Vianu.

¹⁴ Stanciu Stoian, *op. cit.*, p. 29, 83-85; E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, București, Minerva, 1997, p. 206-210; G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, Minerva, 1982, p. 601-602, 661-662.

¹⁵ Lucia Apolzan, *Sate, orașe și regiuni cercetate de Institutul Social Român 1925-1945*, București, Institutul Social Român, 1945, p. 7, 10-16.

^{*} București, Editura Institutului Social Român, Biblioteca de Sociologie Etică și Politică, 1934, vol. I, XII+614 p.

concentrat atenția școlii sociologice gustiene sunt satul, orașul și regiunea, satul deținând primatul. În cadrul satului se găsesc unități sociale mai mici, cum ar fi neamul, familia, gospodăria, biserica, școala, primăria, moara, stâna, cârciuma, vecinătățile, cartierele, cooperativa, șezătoarea etc.¹⁶

* * *

“Astra” a fost tot timpul prezentă în schimburile de idei referitoare la educația adulților. Faptul se desprinde din activitatea instituției, dar mai ales din textele publicate de conducătorii ei. Un editorial apărut la începutul anului 1924 în revista *Transilvania*, aparținând, probabil, lui Vasile Goldiș, pledează pentru misiunea de *pedagogi sociali* a activiștilor culturali ai “Asociațiunii”. Acestora li se cere să depășească faza prezențelor sporadice în lumea satelor și să exercite acolo o *educație permanentă*¹⁷.

Cel mai important discurs teoretic, în contextul indicat mai sus, a aparținut profesorului universitar Iuliu Hațieganu, președinte al Despărțământului Cluj al “Astrei”. Acesta a prezentat, în cadrul adunării generale de la Brașov, din 8-10 septembrie 1933, referatul intitulat *Tehnica de propagandă la sate*¹⁸. Autorul a reușit să rețină și să comunice temele esențiale ale unor dezbateri susținute pe parcursul a mai bine de un deceniu. Însăși abordarea educației adulților ca *propagandă* presupunea susținerea unei activități bine organizate și perseverente. Iuliu Hațieganu considera că propaganda culturală este o nouă știință. Cu un an în urmă apăruse în revista culturală bucureșteană *Boabe de grâu* un articol în care este prezentată “știința propagandei ca sociologie aplicată”. Căutând originea termenului, autorul anonim al articolului coboară până în anul 1622, când papa Grigore al XV-lea a înființat, la Roma, Congregatio de Propaganda Fide. El considera că, în ipostază de știință modernă, propaganda a apărut în Germania, după primul război mondial¹⁹.

“Propaganda – se arăta în revistă – înseamnă răspândirea de imperative categorice și de îndemnuri sociale. Dela mijloacele conștiente ale educației, arătare, rugăminte, cerere, sfat, care niciunele nu se dau fără un interes și nu urmăresc mai puțin o înrăurire de un fel sau altul, până la mijloacele inconștiente, ale imitației, ne mișcăm pretutindeni în raza propagandei. Cunoștințe psihologice, sociologice, istorice și generale trebuie chemate la o colaborare și strânse într’un nou corp”.

În referatul prezentat președinților de despărțăminte, în cadrul adunării generale a “Astrei” din 1933, Iuliu Hațieganu a dat o replică promotorilor etatizării educației adulților. Recunoscând rolul statului în acest proces, el a subliniat necesitatea existenței unor instituții care să reprezinte societatea²⁰. Controversele pe această temă durau de mai mulți ani. În cadrul Congresului propagandei culturale, de la Chișinău, din mai 1927, Onisifor Ghibu, comisarul general al “Astrei” pentru Basarabia, a criticat una dintre inițiativele ministrului averescan al Instrucțiunii Publice, Ion Petrovici. Acesta proiectase o “ofensivă culturală” a cărei comandă să aparțină în întregime statului și care să beneficieze de un front permanent de cadre, recrutate din rândul corpului didactic. “Nu comandă, ci ocrotire și animare!” exclama Onisifor Ghibu referindu-se la relațiile statului cu instituțiile culturale neguvernamentale²¹.

Tot critic s-a raportat la aceleași realități profesorul Silviu Țeposu, președintele Despărțământului Sibiu al “Astrei”, în adunarea generală de la Nocrich, din 24 iunie 1930. El aprecia că încercările de oficializare a culturii pentru popor ar ucide ceea ce în epocă se înțelegea prin sufletul poporului român, singura stare de spirit care poate cuceri masele, făcându-le capabile de înfăptuiri reale și statornice²².

Un alt concept utilizat de Iuliu Hațieganu în 1933 a fost acela de *educație integrală*. Urmărindu-i originea, aflăm că la solicitarea comitetului central al “Astrei”, Ioan Lupaș s-a oferit să țină, în 20

¹⁶ Lucia Apolzan, *op. cit.*, p. 12.

¹⁷ *Transilvania*, 55, ianuarie-februarie 1924, nr. 1-2, p. 6.

¹⁸ Iuliu Hațieganu, *Tehnica de propagandă la sate*, Silviu Țeposu, *Colaborarea între “Astra” și alte societăți culturale, organele statului și ale autorităților locale*, Sibiu, Biblioteca “Astra” nr. 18, 1933, p. 3-14.

¹⁹ *Boabe de grâu*, III, nr. 3-4, martie-aprilie 1932, p. 107-109.

²⁰ Iuliu Hațieganu, *op. cit.* p. 4.

²¹ Onisifor Ghibu, *op. cit.*, p. 139-144.

²² *Buletinul despărțământului județean Sibiu al “Asociațiunii”*, Sibiu, 1930, p. 85.

noiembrie 1927, la Sibiu, conferința intitulată *Neajunsurile vieții noastre publice nu pot fi înlăturate decât prin educație integrală*²³. Mai multe detalii a oferit Ion Agârbiceanu în una dintre intervențiile sale în cadrul Congresului cultural al “Astrei” din 1930. El a arătat că în urma impunerii, în 1926-1927, în programul și în statutele “Asociațiunii” a principiilor biopolitice – “prosperitate intelectuală, morală și fizică” – mesajul instituției s-a îmbogățit. “Astra” nu poate abdica de la propaganda culturală având drept țintă deșteptarea și întărirea conștiinței naționale – conchidea Agârbiceanu – dar adăugarea preocupării pentru sănătatea națiunii a făcut ca pedagogia socială să dobândească conținutul unei educații integrale²⁴.

În discursul din 1933, Iuliu Hațieganu a schițat un program coerent al propagandei culturale a “Asociațiunii”. El a specificat faptul că tehnica de propagandă pe care o prezenta participanților la adunarea generală este rezultatul conlucrării cu președinții despărțămintelor Sibiu, Brașov, Cluj și Sighet, sub conducerea președintelui “Astrei”, Iuliu Moldovan. Propaganda, pe care o considera de data aceasta o disciplină, cuprindea în viziunea sa patru elemente de bază: 1) pregătirea propagandei; 2) constituirea corpului de propagandiști; 3) metodele propagandei; 4) mijloacele financiare și de deplasare.

În privința pregătirii propagandei, Hațieganu pornea de la idei și experiențe mai vechi ale “Astrei”, datorate, în parte, unor influențe cu originea în programul și în activitatea Institutului Social Român. El propunea, ca acțiune preliminară, întocmirea unei hărți culturale și social-economice a satului, rezultată dintr-o anchetă socială²⁵.

A reieșit deja, din cele prezentate anterior, interesul lui Ion Agârbiceanu pentru fondul teoretic al activității “Asociațiunii”. În ianuarie 1928 a publicat în *Transilvania*, din nou sub pseudonimul Sevastian Voicu, articolul intitulat *Problema culturalizării maselor*. A explicat faptul că prin “mase” nu poate înțelege doar clasa muncitoare, ci se referă la marea masă a comunității etnice românești. A subliniat de asemenea că după marile reforme postbelice, îndeosebi cea agrară și cea electorală, principala problemă de rezolvat este culturalizarea maselor, singura care poate să ofere sens și eficacitate împrumutării și votului universal. În luna octombrie, în același an, a revenit cu un articol referitor la propagandiștii culturali. Românii de dincoace de Carpați, constata el, sunt un popor de “sate și preoți”, fără orașe și fără o clasă nobiliară, pierdută prin înstrăinare religioasă și lingvistică. De la început preoții, de un veac și jumătate învățătorii, iar în ultima sută de ani advocații și medicii, au avut un singur public și un singur izvor de existență, țărani români. Războiul mondial, prin răsturnările politice, economice și psihologice produse, i-a înstrăinat pe aceștia din urmă de propriile elite. Pe de altă parte, etatizarea învățământului în Transilvania și participarea statului la salarizarea preoțimii, i-a determinat pe învățători și în bună măsură pe preoți să se limiteze doar la obligațiile strict profesionale față de comunitățile sătești. Totuși, la 1928, Agârbiceanu sesiza o ameliorare a comunicării între mase și modestele elite rurale. Necesitatea consolidării statului național și un simț politic de orientare în problemele mari, au determinat ambele părți să tindă spre netezirea asperităților. Agârbiceanu anticipa că printr-o propagandă culturală intensă și bine organizată se va putea restaura pe deplin autoritatea intelectualilor în mediul rural²⁶. Criza economică, declanșată la scurt timp, a indus tensiuni care au infirmat în bună măsură previziunile sale.

Medic de profesie, Iuliu Hațieganu situa, la 1933, pe primul loc în frontul propagandiștilor “Astrei” o triadă alcătuită din preoți, învățători și medici. Identifica și el condiția ca preotul să nu slujească doar Duminica, iar învățătorul și medicul să nu-și limiteze activitatea la orele de serviciu. Urmau, în lista sa, profesorii, agronomii, juriștii, ofițerii, industriașii, comercianții, chiar țărani și nu în ultimul rând femeile intelectuale, care puteau învinge mai ușor reticențele țărancilor față de actul cultural. Mijloacele propagandei culturale, recomandate de Iuliu Hațieganu erau, în majoritate, experimentate de mai multe decenii la “Astra”: conferințele, teatrul, serbările, foile pentru popor, cărțile și bibliotecile sătești, expozițiile și muzeele. Ca elemente de noutate, au apărut afișele și foile volante, radioul, diafilmele, diapozitivele și cinematograful.

În sfârșit, referindu-se la mijloacele financiare ale propagandei, avea în vedere bugete minimale alimentate prin subvenții de la stat sau comună, completate prin înscrierea unui mare număr de membri

²³ Biblioteca “Astra” Sibiu, fond *Manuscrise*, M.XLI ¼.

²⁴ *Congresul cultural al Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român “ASTRA”*, Sibiu, 1930 (*Transilvania*, 61, ianuarie-iunie 1930, nr. 1-6), p. 384-385.

²⁵ Iuliu Hațieganu, *op. cit.*, p. 8.

²⁶ *Transilvania*, 59, ianuarie 1928, nr. 1, p. 1-6.

cotizanți²⁷.

Chiar dacă Iuliu Hațieganu a oferit la 1933 o schemă globală nouă asupra propagandei culturale, elementele componente ale acesteia au constituit, mai ales în anii douăzeci, funcții și mijloace obișnuite pentru instituțiile și personalitățile interesate de pedagogia socială.

VALER MOGA

**THE UNIVERSITY, THE CULTURAL INSTITUTIONS AND SOCIAL PEDAGOGY
IN THE INTERWAR PERIOD IN ROMANIA**

SUMMARY

The work tries to bring back to the attention one of the most interesting series of cultural projects of Europe between the two World Wars. The great political, economical and cultural reforms of the time could not be discriminatory, but only global, in their social aspect. That is why, in many countries the politicians, intellectuals, teachers, at a different level the universities, the private institutions and the governments, conceived educative programs that were not aimed at the individuals, but at the ethnic or social communities as a whole. More, international programs were applied. Within the League of the Nations the Commission of Intellectual Co-operation was formed in 1922, with its headquarter in Geneva. London was hosting the headquarter of another institution, World Association for Adult Communication, that had branches in dozens of countries, Romania included. Following the Romanian experience in that field, the work insists on the achievements of the universities of Cluj (University Extension) and Bucharest, of some institutions like the transilvanian "Astra" and the Romanian Social Institute, founded and run by Dimitrie Gusti, an outstanding personality of the social pedagogy.

²⁷ Iuliu Hațieganu, *op. cit.*, p. 8-14.